

foto Grietje Lenstra

Pleidooi voor de Exmoorpony

— Hans Hovens en Grietje Lenstra (Faunaconsult),
Jaap Mekel (Gradiënt BV) en Hans Pietersma (It Fryske Gea)

Tot voor kort gingen de meeste wetenschappers er vanuit dat drie typen wilde paarden de stamvaders zijn geweest van de nu voorkomende gedomesticeerde paarden (*Equus caballus*): de uitgestorven (bos- en steppe)tarpan, het uitgestorven woudpaard en het nog in leven zijnde Przewalskipaard. Uit recente onderzoeken naar het mitochondriaal DNA van verschillende paardenrassen, blijkt echter dat er meer dan deze typen wilde paarden hebben bestaan. Ook

blijkt hieruit dat het Przewalskipaard geen voorouder is geweest van de nu voorkomende gedomesticeerde paarden. Dit sluit aan bij het al langer bekende feit dat het Przewalskipaard 2 chromosomen meer heeft dan alle andere nog bestaande paarden (66 in plaats van 64). Zouden er onder de bestaande paardenrassen nog wilde voorouders bewaard zijn gebleven? Wie gaat zoeken komt al snel uit bij de Exmoorpony.

Exmoorpony's hebben (net als Przewalskipaarden) een witte oogring en een meelsnuit.

De Exmoorpony heeft, net als het Przewalskipaard, opvallend veel gemeen met de 17.000 tot 39.000 jaar oude afbeeldingen van wilde paarden in Zuid-Franse en Spaanse grotten (het paard is pas zo'n 6000 jaar geleden gedomesticeerd): zwarte onderbenen, zebra-strepen op de benen (bij veel veulens), een witte buik, een aalstreep (een dunne en donkere streep haar vanaf het hoofd, door de manen, over de rug en tot aan de staartpunt; deze is slecht zichtbaar bij Exmoorpony's vanwege de donkere grondkleur), witte oogringen en een meelsnuit (een grijsbruine kleur rondom de neusgaten die op meel lijkt). Bij andere paardenrassen zijn deze kenmerken niet of slechts onregelmatig aanwezig (sommige individuen hebben ze, andere niet). Ook hebben Exmoorpony's (en Przewalskipaarden) geen variabele vachtkleur. Dit kenmerk van domesticatie is wel te zien bij veel andere primitieve paardenrassen zoals de Shetlander, de IJslander en in mindere mate bij de konik (sommige koniks zijn blond, deze worden buiten de Oostvaardersplassen doorgaans echter niet voor de fok ingezet).

Staande of hangende manen

Velen zien staande manen (zoals Przewalskipaarden en de oude afbeeldingen van wilde paarden hebben) als een primitief kenmerk van 'het' wilde paard, dat bij de Exmoorpony verloren is gegaan. De meeste zoölogen vonden (en vinden) het daarom onwaarschijnlijk dat de Exmoorpony een vertegenwoordiger kan zijn van het wilde paard. De vondst van een 20.000 jaar in de permafrost bewaard gebleven karkas van het Yukonpaard (*Equus lambei*) toont echter overduidelijk aan dat er wel degelijk wilde paarden hebben bestaan met hangende manen. Het feit dat er op de hele wereld waarschijnlijk niet één gedomesticeerd paard is met van nature staande manen, terwijl veel paarden één of meerdere van de overige primitieve kenmerken hebben, geeft te denken. Het is zeer de vraag of de voorouders van het huidige paard wel staande manen hebben gehad. Verschillende Engelse en Amerikaanse studies indiceren dat de Exmoorpony direct afstamt van één van de

voorouders van het wilde paard: de beenderen en tanden van Exmoorpony's komen meer overeen met die van 8.000 tot 120.000 jaar oude paardenfossielen dan met andere hedendaagse. Exmoorpony's zijn daarnaast nooit gekruist met andere paardenrassen (om het ras te 'verbeteren') en slechts gedurende korte tijd gedomesticeerd.

De Exmoorpony dankt zijn naam aan het gelijknamige heide- en moerasgebied Exmoor in Engeland. Wilde kuddes Exmoorpony's redden zich hier, tot op de dag van vandaag, al honderden jaren vrijwel zonder menselijk ingrijpen. Het beheer bestond (en bestaat) uit het eenmaal per jaar bijeendrijven van de Exmoors om nieuwe veulens te brandmerken en enkele pony's te vangen voor het gebruik als boerenpaard of rijpony. Over de wijze waarop de Exmoorpony's in Exmoor terecht zijn gekomen, zijn de meningen verdeeld. Wilde pony's zijn zo'n 130 duizend jaar geleden vanuit Alaska naar Europa gelopen en, volgens sommigen, alleen op Exmoor als zodanig behouden gebleven. Anderen zijn van mening dat de Kelten deze oerpony's al korte tijd hadden gedomesticeerd en ongeveer 9.600 jaar geleden mee naar Engeland namen, alwaar ze weer opnieuw verwilderden.

Koniks

In natuurbeherend Nederland is het konikpaard veel bekender als type 'wild paard' dan de Exmoorpony. Koniks worden gezien als nauw verwant aan de in 1879 in het wild uitgestorven tarpan. In 1770 werden er enkele tarpans in het Poolse Bialowieza gevangen en in een Pools wildpark gehouden. Toen dit wildpark in 1806 sloot, werden de laatste tarpans aan de plaatselijke boeren gegeven, die ze vervolgens kruisten met hun eigen werkpaarden (konik is Pools voor 'klein paard'). Ruim 100 jaar later, in 1936, selecteerde de Poolse professor Vetulani uit Poolse werkpaarden de meest op de tarpan lijkende exemplaren voor een fokprogramma. Het doel van dit fokprogramma was het terugfokken van de tarpan. Hierin is professor Vetulani redelijk geslaagd. Konikpaarden hebben echter geen korte manen zoals de tarpan (uit 18e eeuwse beschrijvingen van wilde tarpans blijkt dat deze kortere manen hadden dan gedomesticeerde paarden). De konik is dus niet gedurende duizenden jaren onveranderd gebleven, maar dankt zijn 'wilde' genen aan het feit dat deze vrij recent zijn ingekruist.

foto Hans Hovens

Schuwheid

Door domesticatie hebben de meeste paardenrassen hun schuwheid voor de mens grotendeels verloren. In natuurterreinen die openstaan voor publiek is dat een groot nadeel: bij bezoekers van een gebied met konikpaarden heeft dit helaas tot een ernstig ongeluk geleid. In de vrije natuur is schuwheid een erg belangrijke factor voor paarden om te kunnen overleven. Dit blijkt ondermeer in het Mongoolse Hustain Nuruu, waar predatie door wolven de belangrijkste doodsoorzaak is van vrijlopende gedomesticeerde paarden en de in 1994 geïntroduceerde Przewalskipaarden. Opvallend daarbij is dat de harem Przewalskipaarden die het meest contact had met mensen en loslopende honden, jaarlijks vrijwel alle veulens aan de wolven verloor. Eenmaal werd bij deze harem zelfs waargenomen hoe een wolf ongestoord

tussen de paarden liep. Bij Przewalskipaarden die vrijwel geen contact hadden met mensen en honden waren de verliezen veel minder hoog en werd meerdere malen waargenomen hoe de haremhengst en zijn merries hun veulens effectief bij een wolvenaantal verdedigden.

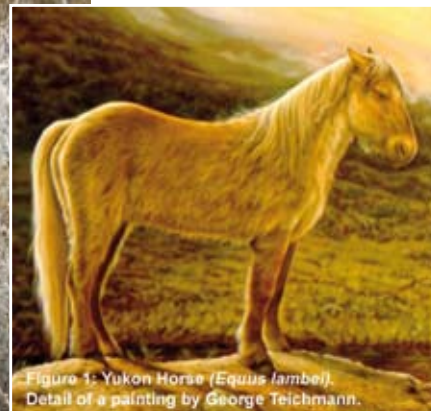
Nederlandse en Engelse natuurbeheerders hebben de ervaring dat Exmoorpony's van nature schuwer zijn dan andere gedomesticeerde paarden. Deze schuwheid doet denken aan die van vrijlevende Przewalskipaarden in Mongolië (Grietje Lenstra van Faunaconsult deed drie jaar gedragsonderzoek aan Przewalskipaarden in Mongolië). Tot het begin van de vorige eeuw plantten Exmoorpony's zich uitsluitend in het wild voort. Tegenwoordig wordt er ook in gevangenschap gefokt en is het percentage Exmoorpony's buiten natuureservaten toege-

Exmoorpony merrie in wintervacht

Detail van een illustratie van het Yukonpaard van George Twichmann.

Ook de Large Herbivore Foundation (LHF, www.largeherbivore.org) zou graag meer Exmoors gebruikt zien worden in begrazingsprojecten in West-Europa, voor behoud van het ras en de genetische variatie van het 'primitieve' paard. De LHF is er geen voorstander van om koniks naar Groot-Brittannië te sturen maar (bij voorkeur) Exmoors te gebruiken of andere Britse ponyrassen (bijvoorbeeld Dartmoor, Fjell) bij begrazingsprojecten in Groot-Brittannië.

nomen tot 82% (in 2000). Doordat de meeste leden van de Exmoor Pony Society hun Exmoor als rijpony gebruiken, dreigt deze thans zijn wildheid te verliezen. Alhoewel men trots is op het feit dat er in de Exmoorpony zoveel wilde eigenschappen bewaard zijn gebleven ('the wildness within'), streven veel fokkers naar een hogere stokmaat (zo heeft men een wat groter rijpaard). Hengsten die zich op een show het beste presenteren worden ingezet als fokhengst. Hierdoor selecteert men al dan niet bewust op tamheid, omdat een schuwere hengst minder goed zal presteren op een show.

Met uitsterven bedreigd

Het is bitter te moeten constateren dat het voortbestaan van de Exmoorpony wordt bedreigd: wereldwijd zijn er nog maar 1200 Exmoorpony's, waarvan er in het jaar 2000

minder dan 500 voor de fok werden gebruikt. Uit recente studies is gebleken dat (bij grote grazers) een populatie van minder dan 500 individuen als gevolg van genetische erosie geleidelijk inteelt en daardoor op de zeer lange termijn uitsterft.

Nederland levert een belangrijke bijdrage aan de instandhouding van de konik, doordat circa 1450 van de ongeveer 3000 op de wereld voorkomende konikpaarden in Nederlandse natuurgebieden leven. In Nederland zijn slechts zo'n 100 raszuivere Exmoorpony's. Doordat er vrijwel geen vraag naar Exmoorpony's is, worden de meeste nakomelingen jaarlijks geslacht. Indien natuurbeherende instanties vaker zouden kiezen voor begrazing met Exmoorpony's, dan zou dit een belangrijke bijdrage leveren aan de instandhouding van dit unieke ras.

Bijkomend voordeel is dat door hun natuurlijke schuwheid Exmoorpony's niet zo snel op het publiek afkomen om zich te laten voeren en er hebben zich tot dusverre geen incidenten voorgedaan in natuurterreinen die zijn opengesteld voor het publiek. Doordat er in Nederlandse natuurgebieden geen selectie op tamheid plaats vindt, kan deze belangrijke eigenschap blijven behouden. ♦

Hans Hovens en Grietje Lenstra
info@faunaconsult.nl,
 Jaap Mekel info@gradientbv.nl, Hans Pietersma
h.pietersma@fryskegea.nl

Het Samenwerkingsverband streeft naar het behoud van de Exmoorpony, ondermeer door coördinatie van de fok en door promotie van dit ras voor natuurlijke begrazing. Zie ook www.exmoorpony.nl. Hier vindt u ook een versie van dit artikel met literatuurlijst.